

Angyalhús

Két részlet a *Folyékony tükör* című regényes élettörténetből

Látogatás a Szerkesztőnőnél a Művésznő szemszögéből – Paradicsomleves és gyerekkori emlékek – Csodálatos történetek gyógyulásról és életben maradásról a második világháború idején – Számolj nekem franciául! – Megszámolom ujjaimat, összevarrom szárnyaimat

Mennyire megöregedett! – ez volt első gondolatom, amikor ajtót nyitott. Ha nem lett volna kiírva névrokonom neve a lakók listájára, a kaputelefon mellett, meg sem ismertem volna, ha az utcán szembe jön velem – annyira megváltozott a külseje.

Persze, én is folyamatosan változom. Az ismeretlen városok kirakatablakai immár olyan nőt tükröznek vissza, akire a külföldi és idegen szobák magányában egyre gyakrabban rácsodálkozom. Nemcsak külsőmben, de viselkedésemben, a betegségekre való hajlamaimban is mindinkább anyámhoz hasonlítok. Zárkózott, önmagában őrlődő természetét és érzékenységét, zöld szemét, arccsontját, mély nyaki ráncait, visszereit, lúdtalpát, pajzsmirigy-rendellenességeit, izületi és szívpanaszait, köhögési rohamait mind-mind felismerem magamon. Ahogy idősödöm, a fényképeken is felfedezhetők azok a jellegzetes közös arcvonások, amelyek kislánykori felvételeinken még nem voltak láthatók.

Amíg névrokonom beljebb tessékelt, és leültetett, megfigyelhettem az arcát, és észrevettem, hogy a változás fércmunka volt csupán. Új arca mögött felfedeztem korábbi arcvonásainak töredékeit. Kettős expozíció. Az egyik átfedi, keresztezi a másikat, és nem tudni, melyik a jelenlegi, melyik a régi. Mindennek ellenére ez a nő mégsem az, akit az irodalmi hetilapnál, a versrovat szerkesztőjeként évekkal ezelőtt megismertem. A haja is alaposan megritkult, és amikor megkérdezte, izom-e teát, köhögés fogta el, és bizonyára vizelet-visszatartási gondja van emiatt, akárcsak anyámnak volt, és nálam is már megjelent. A látványtól balsejtelem fogott el. Úgy döntöttem, egyelőre nem árulom el látogatásom igazi okát. A szobában paradicsomleves illata terjengett.

Ettől az illattól rögtön azzá a csöpp kislánnyá változom, aki Újvidéken, a Kiszácsi utca nádfödeles, félig romos háza szobájának homályos mélyében felfedezi a pokrócba és ruhadarabokba burkolt házi készítésű, paradicsomlét tartalmazó palackokat. Amikor lázas vagyok, akkor ad inni belőle anyus. Szeretek lázas lenni. Jó lebegni. Amikor a torkom vagy a fülem fáj, meleg sóval megtömött vászonzacskóval gyógyítja. Ha sóhajtozik, azt jelenti, hogy beteg vagyok. Most megtaláltam kedvenc italomat és szórakozásomat. Valahányszor anyus fel akar bontani egy üveg paradicsomlét, megengedi, hogy én pukkantsam ki a palack nyílását fedő behorpadt bél-darabot. Mutatóujjammal erőteljesen pukkantam ki sorban a paradicsomos üvegeket. Micsoda pompás szórakozás! Aztán néhány nap múlva megpillantom anyám kétségbeesett arcát: – Mit csináltál, kislányom? – szól hozzám elcsukló hangon. Sosem ver meg. Gyakran feltör belőle a sírás. Nem tudom, miért. Azt sem tudom, miért sír mindig, amikor a temetőbe megyünk Rózsikához, aki két évvel idősebb nálam, és a földben fekszik. Most először megyünk a temetőbe, és sok felnőtt gyűlt össze egy földhalomnál. Én unatkozom, ezért ujjammal turkálni kezdem a friss földrakás tetejét, és valaki megkérdezi tőlem, látom-e Rózsikát a földben. Elcsodálkozom, miért takarták be földdel. Aztán hosszan erőlködöm, hogy meglássam a föld alatt Rózsikát. Amikor újból megkérdezik, látom-e, azt válaszolom, látom. Nahát! Látja! Ez a kislány angyal! – súgnak össze fölöttem. Anyus mindig felsír, amikor meglát valahol egy ötéves, szőke kislányt. Rózsikának az orvos kilyukasztotta a torkát, hogy lélegezni tudjon. De az ápolónő éjszaka nem tisztogatta ki a gennyet a lyukból, ezért megfulladt. Sok évtized múltán anyus vásárol egy nagy, olasz, szőke, kék ruhás alvóbabát, amit nappal az ágy közepére ültet. Azt olvasom valahol, hogy ez giccses. Emiatt sokszor kicsúfolom. Nem haragszik meg, de mindenáron ragaszkodik a díszbabához. Nem sokkal ezután meghal.

Miután névrokonom kiment teát készíteni, körülnéztem szobájában. Az íróasztalon észrevettem egy régimódi villanyhajtású hordozható varrógépet, félbehagyott varrással. Közelebb mentem az asztalhoz. A tú alól kivettem a fehér ruhadarabot, és a gép fölé hajoltam. Gyönyörű darab! A sötétbarna, politúrozott fa talpazaton, fekete zománc alapon intarziás, arany és színes mintákkal gazdagon díszített, fémszerkezetű, kecses vonalú varrógép. Aranyozott latin betűkkel az UNION volt karcsú derekára írva. Fején, gerincén – teljes hosszában, valamint a talpát keretbe foglaló folyondáregyüttesen – valósággal burjánzott az aranyindákkal és színes virágokkal míves díszítés. A talp jobb szélén egy gomb, amely köré piros cirill betűkkel az elforgatás fokozatait tüntették fel. A talpon, a szecessziós

stílusú inda- és virágkoszorú közepén egy páva állt kétfülű, kecses hamvedernek tűnő, ám életelixírt tartalmazó díszes edényen, mintha annak titkát őrizné, fejét magasan a koszorú fölött tartva. Figyelmesen tanulmányoztam a koszorúban a felismerhetetlenségig elrajzolt virágokat, amelyek közül azonban kettő mégis a leander virágához volt leginkább hasonlatos. Szinte éreztem a leander illatát.

Ekkor ismét az újvidéki kislánnyá változom, és anyust hallgatom, aki azt meséli, milyen csodák történtek velünk, hogyan maradtunk életben a második világháború idején, amikor unokabátyám kisgyerekként egy gránátot hozott a szobába, és az felrobbant. Én és nővéreim a hagyományos magas, vastag deszkatámlájú ágyon játszottunk. A deszkatámla védett meg bennünket a szilánkoktól. Azt is meséli, hogy az idő alatt, míg ő tífusztól betegen feküdt ugyanabban az egyetlen ágyban, nővéreimmel, Bözsivel és Rózsikával, övele együtt aludtunk, és ugráltunk rajta egész nap, de mi nem betegedtünk meg. Aztán, amikor már úgy érezte, hogy meg fog halni, valami azt súgta neki, hogyha az eresz alatt levő rózsaszínű leander virágát megszagolja, életben maradhatna. Utolsó erejét összeszedve kitámolygott, a vödörbe ültetett leander előtt összeroskadt, és csak szívta, mélyen beszívta a rózsaszín virág illatát. És attól meggyógyult.

A Szerkesztőnő meghozta a teát. Visszaültem a helyemre, és gyorsan megittam. Kértem belőle még egy csészével, de töltsön rumot is hozzá, mert valahogy furcsa volt az íze. Megittam azt is. A bejárati ajtó mellől behoztam a bőröndömet, kivettem belőle anyám fiatalkori fényképét és néhány hozzá írt versemet. A Szerkesztőnő újra a konyhába ment, én meg a heverőre dőltem és a fal felé fordultam, kezemben azzal a kis formátumú, elsárgult csoportképpel, amely egy Singer varrótanfolyam részvevőiről készült 1929-ben, és anyus is látható rajta, amint egy lábbal hajtható varrógép előtt ül, tizenöt évesen. Számban leanderillatú keserű ízt éreztem.

Anyus fiatal lányként szüleivel kikerült Franciaországba, ahol szövőgyári munkásként dolgozott néhány évig Dijonban és Lyonban. Miután letelt a munkaszerződésük, visszajöttek, és vályogverőként dolgoztak. Nagyon nehéz munka volt, meséli, többször elájult vályogverés közben. Én is szeretnék elájulni. Mondd, anyus, amikor elájultál, akkor mit csináltál, álmodtál? Álmodban lebegettél? Mondd, amikor kislány voltál, tudtad, hogy én meg fogok születni? Most számolj nekem franciául! Un, deux, trois, quatre, cinq, six, sept, huit, neuf, dix. Hogy mondják franciául azt, hogy kenyér? Le pain. És azt, hogy krumpli? Les pommes de terre. Én most

álmos vagyok, anyus, kérek vizet. Mondd, mi vagyok én neked? Aranyos kislányom. Mi még? Katókám. Mi még? Kis csillagom. Mi még? Gyémántos kis csillagom. Mi még? Mi még? Ja, te vagy a harmadik. Mi még? Mi még? Anyus, mi vagyok még én neked? Aranyos, gyémántos kis csillagom, de most már aludjál szépen.

Vigyázz magadra, kislányom, mindig ezt mondd. De azt nem mondd, hogyan kell vigyázni, hogy ne legyek állapotos. Őszre tizennyolc éves leszek, most nyár van, és Đorđe nem hiszi el, hogy szeretem, ha nem adom oda neki magam őszig, mielőtt bevonul két évre a katonaságba. Azt se tudom, hogy kell csinálni. Erről mért nem beszélsz? Mindig csak sóhajtozol és sírsz!

Tudom, milyen büszkéek voltatok rám apussal, amikor tizenegy éves koromban bevásztattak a Rádió gyermekszínjátszó csoportjába. A szomszédok mindig szóltak neked, hogy hallottuk a Katicát a Rádióban! Az újságból kivágtad a rádióműsört a nevémmel, és a verseimet is felolvastad apusnak. Tényleg, többször is próbálkoztunk megtanítani őt írni, olvasni, de nem sikerült. Ő szerencsére nem érte meg a szégyent velem kapcsolatban, és amit neked el kellett viselned. Hírhedt lettem. Meztelen költőnő! A költőnő, aki vetkőzik! Csupa ilyen című írások jelentek meg rólam az újságokban. Ki sem mertél menni az utcára. Szégyellted magad a szomszédok előtt. Kurva lett a lányod. Akkor vásároltad azt a giccses, olasz alvóbabát. És akkor meghaltál.

Felébredtem, és a világ mozdulatlan és süket. Mit keresek itt, ebben az idegen szobában? Ez a repedt fal álomkórtól terhes. Ki ez a darázs fölöttem? Ki ez a nő, aki ráncos, mint a festett éjszaka? És ki ez a nő, aki meszel bennem? Ha mindez, ami körülvesz – fal, ha én darázs vagyok, és bennem ez a rovar – ember, akkor hol végződöm én, és hol kezdődik az ember?

Hogy került ide a varrógéped? Ez a nő megmérgezett engem. Most a te varrógépedet hajtja. Vágd le, anyus, a kezedet, tedd be a szájamba, hozzád akarok repülni! Szem, száj, orr, fül, hol vagytok? Itt vagyunk a forró hamuban! Itt vagyunk a forró hamuban! Kikaparlak onnan benneteket! Megszámolom ujjaimat, un, deux, trois, quatre, cinq, six, sept, huit, neuf, dix. Összevarrom szárnyaimat. Összevarrom szárnyaimat! Varrógéped átszurkálja kézfejemet, kivarrja nevedet piros cérnával, csupa nagybetűkkel: MARGIT.

Vadhús

A Művésznő emlékezése apjáról – Hó, tetvek és kisbalta – Ómama és ótata – Zvornik, Jugopetrol és bicikli – Az első érzelmi abortusz – Életutak és betegség

Akkor döbbsentem rá igazán, hogy vagy, amikor a lét és a nemlét határán hörögtél napokig, és én a lábadat tapogattam, érezvén, miként húl ki fokozatosan a lábfejtől fölfelé a térdig és tovább. Egészen addig olyan természetes volt a léted, hogy nem is vettem észre. Csak olyankor figyeltem fel rád, ha történt veled valami. Veled azonban nemigen történtek különösebb események. És ha igen, te nem beszéltél róluk. Egyébként is ritkán beszéltél, és többnyire csak tömondatokban. Ezért a hangodra alig emlékszem, de a jó érzésre, amikor hallottam, igen, mert akkor még együtt voltunk valamennyien.

Első emlékem rólad: 1945–1946 tele volt, és te megérkeztél valahonnan. Anyus izgatottságából éreztem, hogy ez fontos esemény. Érdekes volt számomra, hogy a piszkos kabátod és kapcádat kiteragegi a hóra. Azt mondta, azért, hogy megfagyjanak a tetvek. A tetvet nem ismertem, de a bolhát igen. A szalmazsákot is amiatt szokta kitenni a hóra, hogy megfagyjanak benne a bolhák. De egy idő múlva mégis előjöttek valahonnan. Akkor abban az újvidéki Kiszácsi utcai nádfödeles házban együtt laktunk anyus szüleivel, a Tápai ómamával és ótatával meg ómama nővérével, a Veca nével és férjével, Pista bácsival, akit mindenki Pista sógornak hívott, és akit én állítólag alvás közben kisbaltával fejbe akartam vágni, mert állandóan bosszantott, csúfolódott velem. Pedig a kisbaltával csak körbejártam az alvó Pistát sógort, nem akartam bántani. Aztán sokáig töprengtem, mi is történt volna, ha tényleg fejbe vágom. Apus, amikor rosszkódotam, miért nem adtatok oda azoknak a partizánoknak, akik Pisti unokabátyám napszámból hazatérő szüleit és másokat elvittek oda, ahonnan soha többé nem jöttek vissza?

Te így szoktál tréfásan bosszantani: nem is a mi kislányunk vagy, Kató, anyus csak úgy idepottyantott a nagy kantájából.

Anyus ugyanis azt mesélte, hogy otthon, egy székkeretben ülve szült meg engem, a bábaasszony meg alulról elkapott, amint kipottyantam.

Te anyussal reggel elmentél napszámba kapálni, este értetek haza. Ómama és ótata maradt otthon. Ómama a ház körül dolgozott, ótata meg fogadta a beteget, akik még a távoli Bánátból és a Szerémségből is ide, Újvidékre utaztak, hogy ótata „megkenje”, helyreigazítsa a gyomrukat,

vagy megmasszírozza a nők petefészket, hogy szülni tudjanak. Ezt a tudását Pesten szerezte, merthogy ő Magyarországon is járt. Ótata komoly, szikár ember volt. Engem küldött reggelente a kis fityókos üveggel a kocsmába pálinkáért, amit hazafelé menet mindig megnyalogattam. Sokat dohányzott, köhögött és zsémbeskedett, kötekedett ómamával. Ómama soha nem szólt vissza, összeszorított szájjal hallgatott. Te soha nem ittál, nem dohányoztál, és csak néha förmedtél rá anyusra, hogy hová lett a pénz, mire költötted? Akkor anyus rögtön sírva fakadt, és elmondta, hogy kellett lisztre, zsírra, krumplira. Akkor megnyugodtál. Vigyázni kellett, nehogy felidegeskedjél, mert akkor rádjön a szívbaj, amit akkor szerezted, mesélted, amikor legénykorodban, aratáskor, a legnagyobb hőségben váratlanul leöntöttek egy vödör hideg vízzel. Ezt tréfának szánták a legények. És amikor 1947-ben átköltöztünk a Szlovák utcába, és felkapaszzkodtál a háztetőre, hogy felszereld a rádió antennarúdját, megcsúsztál, és majdnem leestél. Akkori rohamodat én is láttam.

Aztán elmentél dolgozni hosszú hónapokra Boszniába. Izgatottan vártuk anyussal, mikor érsz haza. És amikor fáradtan, piszkosan megérkeztél, sugárzó arccal Zvornikról meséltél, ahol erdőt irtottatok, és a talajt készítettétek elő egy nagy építkezéshez. Pedig Zvornik városába csak ritkán jutottál el, mert az erdőben laktatok, munkásbarakkokban. Sosem derült ki számomra, vízi erőmű, vagy valami más létesült később azon a helyen, ahol dolgoztál. A kilencvenes években, a szerbek és bosnyákok között Zvorniknál dúló harcok idején, sokat gondoltam rád.

Az ötvenes években vásároltál egy fekete férfibiciklit, azon jártál be a munkahelyedre, a Jugopetrolba, ami a Duna-parton volt. Amikor hazaértél, a csomagtartóra ültetted, és tettél velem egy kört. Később megtanultam, a váz közé bújva, a bal oldalán hajtani a biciklidet. Évekig csak segédkeztem, később aztán már veled együtt ragasztottam be a lyukakat a belső gumikon. És azt is megtanultam, hogyan kell visszatenni a lecsúszott bicikliláncot a fogaskerekre. Amikor kamasz lányként egy nyáron, a Kis-Duna partján beleugrottam egy üvegcserepbe, és az, a bütyköm alatt, csontig elvágta a talpamat, a porban sántikálva gyalogoltam hazáig. Akkor megint a bicikli csomagtartójára ültetted, mint kiskoromban, és úgy vittél a kórházba.

A te biciklidet hajtottam, amikor Újvidék külvárosába, a Telepre költöztünk, és ott egy járdarepedésen akkorát huppantam, hogy az ülésről a váz közepén levő csőre estem. A lábam között olyan erős fájdalmat éreztem, hogy le kellett szállnom és leguggolnom. Észrevettem, hogy véres lett a bugyim, pedig nem is volt látható seb. Sokkal később, amikor Đorđe belém hatolt, azt mondta, nem is vagyok szűz, mert nem véreztem. Pedig szűz voltam.

Egyszer levette a nadrágszíjad, és meg akartál verni. Azelőtt soha nem tettél ilyet. Nem emlékszem, mit követhettem el. Lehet, hogy sokáig csavarogtam a Duna-parton, és ti aggódtatok miattam. Nem tudom. Még nem láttalak ennyire felbőszültnek. Nem ordítottál, csak azt lihegted, megállj csak, az anyád istenit! Akkor vettem észre, hogy egykor fekete, göndör hajad őszülni kezd, és borostás arcodról csorog a veríték. Megijedtem tőled. Eleinte az udvarban menekültem előled cikázva, de amikor egyre bőszebben lihegtél mögöttem, kiszaladtam az utcára. Oda is követél. Lélekszakadva futottam, te utánam. Amikor hátrafordultam, elborzadtam eltorzult arcodtól. Habzott a szád. Futottam, mintha az életem függne attól, hogy ne érz utol. Te is úgy futottál, mintha az életed függne attól, hogy utolérj. Nem értél utol.

A telepi lakásunk elég közel volt a Kis-Dunához is meg a Nagy-Dunához is; a Jugopetrolhoz gyalog már negyven perc alatt oda lehetett érni. Ezt onnan tudom, mert néhányszor felváltottam anyust, és én vittem neked ebédet. Büszkén néztelek, ahogyan a hatalmas, ezüstszínű olaj- és benzintartályokat meglovagolod. Rakodómunkás voltál, és írástudatlan. Azt szeretted volna, ha a közgazdasági technikumba iratkozom, hogy tisztviselő legyek, mert láttad, hogy azoknak a Jugopetrolban jó dolguk van. Kedvedért beiratkoztam ebbe a középiskolába, te meg vettél nekem egy piros, női biciklit. Nagyon büszke voltál rám, amikor banktisztviselő lettem.

Aztán megindultam a lejtőn. Csaknem két évig vártam Đordét, aki a hadseregben szolgált. A leszerelése előtt néhány hónappal írtam meg neki, hogy színésznő és költő akarok lenni. Ő erre azt írta levelében, hogy válasszak: vagy ő, vagy a művészet, mert a színésznők mind kurvák lesznek, a verseim pedig fabatkát sem érnek. Nem őt választottam. Otthagytam banktisztviselői állásomat, néhány hónap múlva felvettek feleakkora fizetésért az Újvidéki Rádióba színésznőnek. Ez Bözsi nővérem takarítónői keresetével volt egyenlő. Férjhez mentem egy nálam huszonnégy évvel idősebb férfihoz, akibe nem voltam szerelmes, de zeneszerző volt. Azt reméltem, hogy ilyen komoly emberrel nyugodt családi életem lesz, és közös beszédtemánk a művészet lesz. De nem így történt. Félresikerült házasságom, kisfiam születése, a munkahelyem és a színiiskola teljesen lekötött, és nem rád figyeltem, apus. Huszonegy éves voltam, és már tudnom kellett volna, hogy nem lustaságból fekszel le, mihelyt hazaérsz a munkából. Azt mondtad, rád esett egy vasrúd, az megütötte a májad, azért gyengélkedsz. Aztán köhögni kezdted, úgy, mint anyus. Végül leukémia lett belőle.

Ötvenöt éves sem voltál, amikor én huszonkét évesen, anyatejtől duzadt mellekkel meglátogattalak a kórházban. Eldicsekedted, hogy minden-

fajta új gyógyszert kipróbáltak rajtad. Fontos lettél az orvosoknak. Csupa seb voltál. Mindenhonnan genny csorgott belőled. Aztán hazaküldtek. Otthon anyus japán gombateát itatott veled. Elég undorító látvány volt, ahogyan a barna oroszteában napokig tenyészik, növekszik az a nyálkás gomba. Lehet, hogy attól a teától javult meg az állapotod egy időre.

Anyus egy háborús őszi vasárnapon kilökött magából egy vadhúst, ami növekedni kezdett. Ez a húscsapat egy évig élőködött anyatejen, ám később nem elégedett meg a rántott levessel meg a „popara” kenyérlevessel, hanem azt nyafogta, éhes vagyok. Anyus cukorrépát kapart ki a fagyott földből, azt kifőzte, és azt itatta veled, mert édeset kívánt az a kis nyavalyás. Már akkor ki kellett volna hajítanod azt a vadhúst, mint a taknyot, és nem megengedned, hogy megvakarja a lapockádat, kis lábával megtapossa a hátadat, majd elburjánozzon a véredben, mint az a japán gomba az oroszteában, aztán rátapadjon anyus pajzsmirigyére, hogy aztán kiszíva éltető nedveiteket és mirigyeiteket magatokra hagyjon benneteket.

Ezt kellett volna tenned, apus.

